MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Ötesi ve Bölgeler Arası İlişkiler

Konferans için Hazırlanmış taslak metindir. Yazar izni olmadan atıf yapmayınız ve yaygınlaştırmayınız.

Hakan Mehmetcik*

Öz

Bu çalışmanın temel sorunsalı Türkiye'nin Afrika Birliği ve Avrupa Birliği ile olan bölgeler üstü (transregional) ilişkilerini merkeze alarak bölgeselcilikte bölgeler üstü ilişki kavramının çalışılmasıdır. Bölgeler arası ve bölgeler ötesi kavramları bölgeselcilik literatüründe oldukça yeni kavramlar olmakla birlikte uluslararası ilişkiler açısından son yıllarda özgül ağırlıkları önemli ölçüde artmıştır. Dünya politikasında bölgesel entegrasyon ve iş birliklerinin sayılarının giderek artmasıyla birlikte gerek bölgeler arası gerekse de bölgeler ve üçüncü ülkeler arası kurumsal ve diplomatik ilişkilerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Literatürde bu ilişkileri tanımlanmasına dönük disiplinel bir oydaşma olmamakla birlikte bölgeler arasıcılık ve bölgeler ötesicilik bu türden ilişkileri ele almak üzere sıklıkla kullanılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeselcilik literatürü açısından da bu iki kavram son dönemde ilgi uyandıran bir çalışma alanına dönüşmektedir. Farklı bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkileri odağına alarak bu kavramların hangi anlam ve bağlamda kullanıldıkları bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Çalışma bu kavramların farklı kullanımlarını özetleyen ve bu kavramlarla kastedilen ilişkilerin bir çerçevesini çizen betimsel bir yönteme dayanmaktadır. Çalışmanın en temel amacı bölgeselcilik alanında Türkçe literatüre bu iki kavramın tanıtılmasıyla bir katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeler arası ilişkiler, bölgeler ötesicilik ilişkiler, bölgeselcilik,

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler bölümü, hakan.mehmetcik@marmara.edu.tr

Giriş

Bu çalışmanın temel sorunsalı bölgeselcilikte bölgeler arası/ötesi ilişki kavramının çalışılmasıdır. "Bölgeler arasıcılık" (inter-regionalism) ve "bölgeler ötesicilik" (trans-regionalism) bölgeselleşme literatürü açısından oldukça yeni kavramlardır. Bu kavramlarla ifade edilenlerin tam anlamıyla hangi türden ilişkilere işaret ettiğine ilişkin tam bir disiplinel oydaşma olmamasının yanı sıra bu türden ilişkiler ağı olarak adlandırabileceğimiz ilişkileri tespit eden, kategorize eden, temel stratejilerini, beklentilerini ve sonuçlarını karşılaştırmalı bir şekilde analiz eden çalışmalar da oldukça az sayıdadır. Var olan çalışmaların önemli bir kısmı AB'nin diğer bölgesel örgütler ile kurduğu resmi ilişkileri (inter-regional) ya da AB'nin ABD, Çin, Hindistan gibi büyük güçlerle olan ilişkilerini (trans-regional) inceleyen çalışmalardır. Doğrudan doğruya Türkiye'yi merkez alan ve Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu resmi ve gayri resmi ilişkileri inceleyen bir çalışma ise bulunmamaktadır. Türkçe literatürde de bu kavramlar henüz ele alınmamıştır. Bu çalışma literatürde var olan bu boşluktan hareket etmekle birlikte, makale boyutunda bir çalışma içerisinde Türkiye'nin diğer bölgesel örgütlerle resmi ve gayri resmi her tür (politik, ekonomik, askeri, sosyal) ilişkisinin bütün boyutlarıyla ele alınamayacak olmasından dolayı, sadece Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Afrika Birliği ile resmi olarak kurduğu ve kurumsallaşmış bölgeler üstü ilişkilerini inceleyecektir.

Soğuk Savaş sonrası dünyanın küreselleşmeyle birlikte aynı zamanda bölgeselleştiği bir yapı ortaya çıkmış ve bölgesellcilikle ilgili bilimsel çalışmaların sayısı da bu gelişmeye paralel olarak hızlı bir şekilde artmıştır.[1] Özellikle son yıllarda Avrupa odaklı bölgeselcilik çalışmalarından, Avrupa dışı bölgelerin de farklı kapsam ve yöntemler içerisinde çalışıldığı yeni bir bölgeselcilik çalışma alanı oluşmuş ve farklı bölgesel örgütler ve bölgeselleşme pratikleri bu alanın içerisinde yer almaya başlamıştır. Bölgeselleşme literatürde var olan farklı tanımlamalara rağmen devletler eliyle yürütülen ve belirli bir kurumsallaşmaya ulaşmış ilişkileri belirtmek üzere kullanılmaktadır.[2] Bu türden bölgeselleşme pratiklerinin sayısının ve etkinliğinin artması Uluslararası İlişkiler açısından bu tür örgütler çerçevesinde gerçekleşen ilişkilerin çalışılmasında birkaç temel düzlem gündeme

[1] Bu çalışmaların kapsamlı ve tarihi bir perspektiften özeti için özel sayının giriş makalesine bakılabilir.

[2] Bölgeselleşme (regionalism) devletlerin bir ulus ötesi örgüt kurarak ilerlettikleri faaliyetlerken, bölgeselcilik (regionalization) devlet ve devlet dışı aktörler arasında belirli bir alanda gerçekleşen her ekonomik, kültürel, sosyal, ve politik ilişkilerin tümünü işaret eden bir kavramdır.

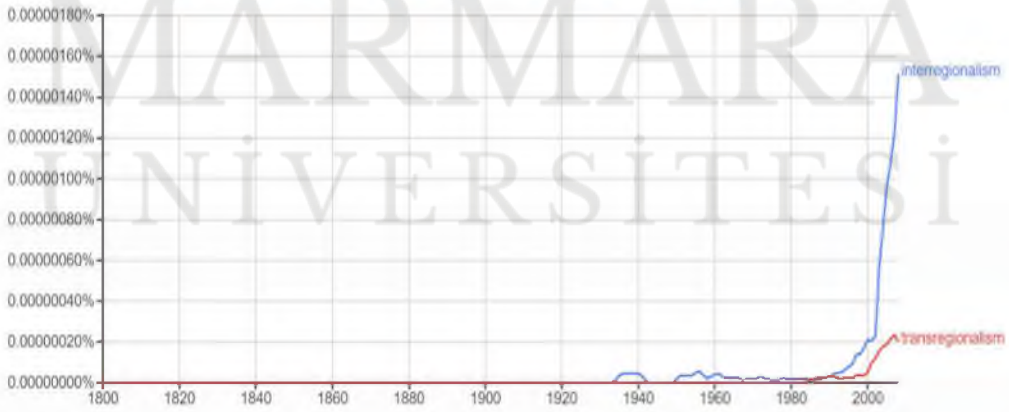
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

getirmektedir: i) belirli bir bölge içerisindeki ilişkilerin çalışılması (intra-regionalism); ii) bölgeler arası resmi/formel ilişkilerin çalışılması (inter-regionalism); iii) bölgeler arası/ötesi enformel/gayri resmi ilişkilerin çalışılması (trans-regionalism); iv) Bölgelerin üçüncü ülkelerle geliştirdikleri ilişkilerin çalışılması (hybrid inter-trans regionalism).

Bu çerçeve içerisinden bakıldığında Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu ilişkiler bölgeler ötesi ya da hibrid bölgeler arası/ötesi ilişkiler şeklinde tanımlanabilir. Fakat bu farklı isimlerle adlandırılan ilişkilerin literatürde nasıl ele alındığına değinilmesi ve bu çalışma içerisindeki kullanımının neye işaret ettiğinin belirlenmesi çalışmanın teorik temelini ve bütünselliği açısından önemlidir. Buradan hareketle öncelikle bölgeler ötesi ilişkiler daha detaylı bir şekilde tanımlanmaya çalışılacak daha sonrasında Türkiye'nin Afrika Birliği ve Avrupa Birliği ile kurduğu bölgeler ötesi ilişkiler konu kapsam ve amaçları bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir.

Bölgeler ötesi ilişki nedir?

Bölgeselleşme literatürünün tarihsel gelişimi dikkate alındığında genel olarak bölgelerarası ilişkiler ve bu ilişkilerin sonuçları detaylı analizlere konu olmamıştır. Fakat bölgeselleşme literatürüne paralel olarak, bölgeler arası/ötesi ilişkiler üzerine yazılan teorik çalışmalar son dönemde artış göstermiştir. Bu trendi resmetmesi bağlamında örneğin Google NGram'da "interregionalism, transregionalism" anahtar kelimeleriyle bir arama yaptığımızda özellikle 2000'ler sonrası bölgeler arası ve bölgeler ötesi çalışmalara ilişkin yazınlarda çok hızlı bir artış olduğunu görülmektedir.

Şekil 1: Interregionalism and Transregionaslim GNgram

Fakat gerek bu kavramların tanımlanmasında gerekse de bu türden ilişkilerin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

farklılıkları bağlamında hala ciddi bir karmaşa söz konusudur.[3] Uluslararası İlişkiler literatüründe ulus ötesi ilişkiler (transnational relations) en az bir devlet dışı aktörün dahil olduğu sınır aşan ilişkileri tanımlamak üzere kullanılmaktayken, devletler arası ilişkiler iki ya da daha fazla devlet arasındaki resmi ilişkileri tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle Hoffmann (2016:p) bölgeler arası ilişkileri (inter-regional relations) iki kurumsal bölgesel örgüt arası ilişki olarak tanımlarken bölgeler ötesi ilişkileri ise devlet dışı aktörlerle olan ilişkileri de kapsayacak şekilde daha enformel olan bütün ilişkileri işaret etmek için kullanmaktadır. Hettne (2007:108) ise bölgeler ötesi ilişkileri bir bölgesel örgüt ve diğer bölgesel örgütler arasındaki her tür ilişkileri kapsamakla birlikte devletler devlet dışı aktörler arasındaki ilişkileri de işaret edecek şekilde tanımlamaktadır. Fakat Hettne bölgeler ötesi ilişkilerin içerisinde bir bölgesel örgütün üçüncü bir ülke ile kurduğu ilişkiler olan hibrid bölgeler arası ilişkileri (hybrid interregional) ve bir bölgesel örgütün bir başka bölgesel örgütle kurduğu ilişkininse sahih bölgelerarası ilişkileri (authentic interregional) de ekleyerek kullanmaktadır.(p118) Hettne ayrıca bölgeler ötesi ilişkilerin genel olarak gönüllülük esasına dayalı iş birlikçi olmakla birlikte tanımlanması ve kategorize edilmesinin zor olduğuna işaret etmektedir(p118). Rüland (2014:16) bölgeler arasında vuku bulan ilişkilerin i) iki taraflı bölgesel (bi-regional) ya da iki taraflı bölgeler arası (bi-interregional); ii) bölgeler ötesi (transregional); iii) hibrid bölgeler arası (hybrid/quasi interregional) olmak üzere üç kategoride ele alınabileceğini söylemektedir.[4] Rülan'ın işaret ettiği iki taraflı bölgesel ya da iki taraflı bölgeler arası ilişkiler iki bölgesel örgütün düzenli olarak gerçekleştirdiği resmi zirvelerken, bölgeler ötesi ilişkiler farklı bölgesel örgütlere üye ülkelerin ya da farklı bölgesel örgütlere üye ülkeler merkezli devlet dışı aktörlerin daha enformel yapılar altında bir araya gelmeleridir. APEC, ASEM, FEALAC gibi örgütler Rüland'ın tanımlamasında bölgeler ötesi ilişkilere örnek olarak gösterilebilir. Anthony Payne (2006:143-145) kıtasal bölgelerötesicülük ve kıtalararası bölgelerötesicülük (intra-continental vs inter-continental transregionalism) arasında ayrım yaparak, bölgelerötesicülüğü bölgeler arasında ilişkileri kolaylaştıran aktörler ve yapılar olarak tanımlamaktadır.[5]

---

[3] Rüland, Jürgen, Ralf Roloff, and HEINER HÄNGGI. "Interregionalism: a new phenomenon in international relations." *Interregionalism and International Relations*. Routledge, 2006. 23-34.

[4] Jürgen Rüland, "Interregionalism and International Relations: Reanimating an Obsolescent Research Agenda?" in Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU, ed. Francis Baert et al., (Dordrecht: Springer, 2014), 16-17.

[5] Payne, Anthony, ed. *Key debates in new political economy*. Routledge, 2006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aggarwal and Fogetry (2004) bölgelerötesicülüğü bölgeler arasında klasik, resmi ve hükümetler arası ilişkilerin ötesine geçen ilişkiler olarak tanımlamaktadır.[6] Hanggi'ye (2000) bölgelerötesicülük devletlerin üyesi oldukları bölgesel örgütleri değil kendilerini temsilen katıldıkları bölge dışı ve bölgeler arası oluşumlardır.[7] Mattheis ve Litsegard (2018:79) bölgeler ötesicülüğü ulusötesi aktörleri (transnational actors) de içerecek şekilde bölgeler arası enformel ilişkileri işaret etmek üzere kullanmaktadır.[8] Literatürde en fazla atıf alan yazarlardan olan Hanggi (2000) ise mevcut bölgeler arası ilişkileri üç kategoride ele almaktadır: i) bölgeler arası ilişkiler; ii) iki taraflı ve bölgeler ötesi ilişkiler; iii) bir bölge ve bir üçüncü ülke arası hibrid ilişkiler.[9] Hanggi'nin iki çalışması (2000; 2006) kavramsal çerçevenin ve uluslararası ilişkiler açısından bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkilerin öneminin anlaşılması için oldukça önem arz etmektedir. Hanggi'ye göre, bölgeler arası ilişkiler söz konusu olduğunda AB, ABD ve görece daha da az olsa da Asya'nın merkezde yer aldığı bir merkez ve bağlantı sistemi (hub and spoke) mevcuttur fakat AB örneğinden hareketle farklı bölgesel iş birliği ve entegrasyon hareketlerinin de arasında son yıllarda artan ölçüde bir formel bölgeler arası ilişki ağı gelişmektedir.[10]

Yukarıdaki özetten de anlaşılacağı üzere bölgeler ötesi ilişkilerin tanımında akademik düzeyde disiplinel bir oydaşma olmamakla birlikte, bir bölge diğer üçüncü bir ülke arasındaki ilişkiler genel olarak bölgeler ötesi ilişkiler bağlamında, kimi zaman da hibrid bölgeler arası ilişkiler başlığı altında değerlendirilmektedir. Türkiye'nin bölgesel örgütlerle ilişkilerini incelemeyi hedefleyen bu çalışma bağlamında da bölgesel ötesi ilişkiler bir bölgenin

[6] Aggarwal, V. K., & Fogerty, E. A. (2004). Between regionalism and globalism: European Union interregional trade strategies. In V. K. Aggarwal & E. A. Fogerty (Eds.), EU trade strategies: Between regionalism and globalism (pp. 1–40).

[7] Hänggi, H. (2000). Interregionalism: Empirical and theoretical perspectives. Paper prepared for
the Workshop "Dollars, Democracy and Trade. External Influence on Economic Integration in the Americas". Los Angeles, May 18.

[8] Mattheis, Frank, and Andréas Litsegård, eds. *Interregionalism across the Atlantic Space*. Springer, 2018.

[9] Hänggi, Heiner. "Interregionalism: empirical and theoretical perspectives". *St. Gallen, University of St. Gallen*, 2000.

[10] Hänggi, Heiner. "Interregionalism: empirical and theoretical perspectives". *St. Gallen, University of St. Gallen*, 2000. Hänggi, Heiner "Regionalism through interregionalism: East Asia and ASEM". *Regionalism in East Asia: paradigm shifting*, 2003, 197–219. Rüland, Jürgen, Heiner Hänggi, ve Ralf Roloff. *Interregionalism and International Relations: A Stepping Stone to Global Governance?* Routledge, 2006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ulusötesi aktörleri de kapsayacak şekilde diğer bölgelerle ve üçüncü ülkelerle geliştirdiği ilişkileri işaret edecek şekilde tanımlanmakta ve kullanılmaktadır.

Türkiye'nin Bölgeler Ötesi İlişkiler Ağı

Türkiye'nin bölgeseler örgütlerle olan ilişkileri genel olarak üç başlık altında incelenebilir: i) Türkiye'nin üyesi olduğu bölgesel örgütler ve diğer bölgesel örgütler arasında bölgelerarası iliişkileri; ii) Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu bölgeler ötesi ilişkileri; iii) Türkiye'nin bölgesel örgütlerin üyeleriyle kurduğu ikili ve çok taraflı ilişkiler. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin üyesi olduğu ve/veya doğrudan bölgesel örgütle bir ilişki kurduğu ve/veya üye ülkelerle ikili veya çok taraflı ilişkiler geliştirdiği örgütler sıralanmıştır. Hiç kuşkusuz bütün bu ilişkiler ağı (özellikle i ve ii madde bağlamında sıralananlar) bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkilerin Türkiye örneğinde incelenmesi için önem taşımaktadır. Fakat makalenin odak noktasını bölgeler ötesi olarak adlandırdığımız (ve burada ii madde başlığı altında yer alan) ilişkiler olması nedeniyle Türkiye'nin bir üyesi olmadığı bölgesel örgütlerle geliştirdiği ilişkiler bölgeler ötesi ilişkiler bağlamında değerlendirilebilir.

Tablo 1: Türkiye'nin Bölgesel Örgütler ve Uluslararası Kurumlarla İlişkileri

Bölge	Örgüt/Kuruluş	Sektör	Üyelik
Amerika-Avrupa	NATO	Güvenlik	üye
Amerika	NAFTA	Ekonomi	değil
Latin Amerika	OAS	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	Andean Pact	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	Rio Grup	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	MERCOSUR	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	UNASUR	Çok Amaçlı	değil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrasya	CIS	Çok Amaçlı	değil
Avrasya	Common Wealth Union of Russia and Belarus	Ekonomi	değil
Avrasya	Avrasya Ekonomik Birliği	Ekonomi	değil
Avrasya	Organizations of Collective Security	Güvenlik	değil
Avrasya	Avrasya Kalkınma Bankası	Finans	değil
Orta Asya	Orta Asya İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	değil
Orta Asya-Asya	Şangay İşbirliği Teşkilatı	Güvenlik	değil
Orta Asya	Türk Konseyi	Çok Amaçlı	üye
Avrasya-Avrupa-Orta Asya	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Ekonomi	üye
Avrasya-Avrupa	BlackseaFor	Güvenlik	üye
Asya	Asya Kalkınma Bankası	Finans	üye

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Asya	ASEAN	Çok Amaçlı	değil
Asya	SAARC	Çok Amaçlı	değil
Asya	APEC	Çok Amaçlı	değil
Asya	ARF	Çok Amaçlı	değil
Asya-Avrupa	ASEM	Çok Amaçlı	değil
Orta Doğu	Arab Ligi	Çok Amaçlı	değil
Orta Doğu - Avrasya Latin Amerika	OPEC	Enerji	değil
Orta Doğu-Asya-Africa	İslam İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	üye
Orta Doğu	Körfez İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	değil
Afrika	SACU	Ticaret	değil
Afrika	Afrika Birliği	Çok Amaçlı	değil
Afrika	ECOWAS	Çok Amaçlı	değil
Afrika-Asya	SADC	Çok Amaçlı	değil
Afrika	COMESA	Ekonomi	değil
Avrupa	AB	Çok Amaçlı	değil

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE UNIVERSITESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa	Avrupa Konseyi	Çok Amaçlı	üye
Avrupa	Nordik Konseyi	Çok Amaçlı	değil
Avrupa	EFTA	Ekomi	değil
Avrupa	OSCE	Güvenlik	üye

Burada kullanılan bir başka kriter ise ele alınan örgütün bölgesel bir entegrasyon olarak tanımlanabilecek bir yapı olmasıdır. Bölgeler ötesi ya da bölgeler arası ilişkiler özü itibariyle çok taraflı ilişkiler (multilateral) olmakla birlikte yapısı ve içeriği bağlamında çok taraflı ilişkilerden farklılıklar arz etmektedir. Ülkelerin BM, MIKTA, G20, NATO, OECD gibi platformlarda ve bu uluslararası örgütlerle gerçekleşen diplomatik, politik, ekonomik ve askeri çok taraflı ilişkileri bölgeler ötesi ve bölgeler arası ilişkiler olarak tanımlanamazlar. Bölgeler ötesi ve bölgeler arası ilişkileri belirleyen unsur ilişkinin tarafı olan uluslararası kurumun bir bölgesel entegrasyon örgütü olması gerekliliğidir. Hiç kuşkusuz bölgeselcilik ve bölgeselleşme farklı anlam ve bağlamlar içerisinde kullanılarak hemen hemen her örgüte belirli bir bölgeselleşme misyonu yüklenebilir. Fakat en dar anlamıyla bölgeselleşme bölgesel bir entegrasyon örgütü çerçevesinde belirli bir grup ülke arasında gerçekleşen iş birliği mekanizmalarıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin taraf olduğu bölgeler ötesi ilişkiler Türkiye – AB, Türkiye-Arap Ligi, Türkiye-Afrika Birliği, Türkiye- Bağımsız Devletler Topluluğu, Türkiye- ASEAN Güneydoğu Asya Uluslar Birliği, Türkiye-COMESA Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı, Türkiye- ECOWAS Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu, Türkiye-Körfez İşbirliği Teşkilatı arasındaki ilişkiler ağı olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin üyesi olmadığı bölgesel örgütlerle geliştirdiği ilişkiler bağlamında kuşkusuz en kapsamlı ve en kurumsal olanı AB ile olan ilişkilerdir. Fakat özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin artan uluslararası profiline paralel olarak önemli ölçüde bu türden ilişkiler ağı da gelişmiştir. Afrika Birliği ile olan ilişkiler de son dönemde artan bölgelerötesi ilişkiler ağı bağlamında önem arz etmektedir. Bu iki farklı bölgeler ötesi ilişki dinamiğin karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi, Türkiye örneği üzerinden bölgeler ötesi ilişki kavramının incelenmesinde ve anlaşılmasında önemli bir işlev üstlenecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bölgeler Ötesi Örneği olarak Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri

AB Türkiye bölgeler ötesi ilişkileri çok boyutlu ve oldukça karmaşıktır. 1950'li yıllara kadar geri götürülebileceğimiz Türkiye AB ilişkileri 2005 yıllında Türkiye'nin bir aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte farklı bir boyut kazanmış olsa da bu yönde çok önemli bir kazanım elde edilememiştir.[11] Putnam'ın iki-düzeyli-oyun kuramını takiben, zayıflayan AB-Türkiye ilişkileri hem AB'nin 2008 finansal krizi sonrası yaşadığı ekonomik, politik ve moral krizlerin AB üyesi ülkelerin iç politikalarına yansımaları hem de Türkiye'nin içinden geçtiği çalkantılı iç politik ve sınır aşan güvenlik sorunlarının Türkiye'nin iç politikasına olan yansımalarının doğrudan bir sonucu olarak görülebilir. Fakat, AB ile kurulan bölgeler ötesi ilişkilerin olmaması durumunda, Türkiye-AB üyesi ülkelerin ilişkileri çok daha sorunlu ve kötü durumda olacağı göz ardı edilmemelidir. Türkiye'nin AB kurumlarıyla geliştirdiği kurumsal ilişkiler, Türkiye'ye demokratik ve ekonomik reformlar yapma teşviki sağladığı sıklıkla dile getirilen bir konudur. Buna ek olarak bu ilişkiler Türkiye ve AB kurumları arasında düzenli ve sürekli bir iletişim kurmanın yanı sıra Türkiye ve AB üyesi ülkeler arası iş birliklerinin artmasını sağlamaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel bağlamı dikkate alındığında bu ilişkilerin merkezinde sürekli bir gel-git, yükseliş ve düşüş, yaşandığı yadsınamaz.[12] Fakat, Türkiye-AB arası bölgelerötesi ilişkileri, Türkiye'nin bu türden ilişkilerinin en gelişmişi ve en kurumsal olanıdır. Bununla birlikte ilişkilerdeki yoğunluk ve karmaşıklık kimi birtakım zorluklar yaratmaktadır. Örneğin Türkiye'nin herhangi bir AB üyesi ülke ile ikili ilişkilerinde yaşanan sorunlar Türkiye-AB ilişkilerini de dolaylı yollardan etkilemektedir. Özellikle 2011 yılına kadar Türkiye-AB ilişkileri çok daha fazla oranda Türkiye ile AB kurumları ve özellikle AB Komisyonu, arasında tezahür eden ilişkilerken, 2011'den bu yana ilişkilerin bu boyutu zayıflamış ve Türkiye 28 üye ülkeyle ayrı ayrı ilişkiler kurmak ve Birlikle ilişkilerini bu ikili ilişkilerin paralelinde devam ettirmek zorunda kalmıştır. İngiltere'nin Birlikten ayrılış yönündeki referandumundan sonra Birlik içerisinde yaşanan de-entegrasyon süreçleri, Visegrad, Weimar Üçgeni gibi hizipleşme ve gruplaşmaların belirginleşmesi de Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkilerini bu yönde etkileyen süreçler olarak

[11] Casanova, Jose. 2006. 'The Long, Difficult, and Tortuous Journey of Turkey into Europe and the Dilemmas of European Civilization'. *Constellations* 13 (2): 234–47. https://doi.org/10.1111/j.1351-0487.2006.00453.x.

[12] Haferlach, Lisa, Funda Tekin, and Jakub Wódka. 2018. 'Friends. Foes. Frenemies? Unpacking the Future of EU-Turkey Relations'. *Futures* 97 (March): 53–62. https://doi.org/10.1016/j.futures.2017.04.006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

karşımıza çıkmaktadır. Yine de Türkiye-AB arasında son yapılan Varna Zirvesinin de gösterdiği üzere Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkiler Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle olan ikili ilişkilerine ek olarak belirleyici konumunu korumaktadır.[13] Ayrıca Türkiye ve AB kurumları arasındaki bölgeler ötesi ilişkiler, Türkiye'nin üyesi olduğu diğer Batılı kurumlarla da - NATO, OECD, Avrupa Konseyi, AGİT- olan ilişkilerin bir devamı ve tamamlayıcısı durumundadır.[14]

Türkiye ve AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkiler çok boyutlu ve karmaşık bir yapıdadır. Fakat, 4 temel alanda bu ilişkileri kategorize etmek mümkündür: i) ekonomik; ii) politik; iii) güvenlik; ve hukuki- sosyal.

AB Kurumları	Ekonomik	Politik	Güvenlik	Hukuki ve Sosyal
AB Parlementosu		x		x
AB Komisyonu	x	x	x	x
AB Konseyi	x	x	x	x
Avrupa Konseyi		x		x
AB Adalet Divanı				x
Europol			x	

[13] Demirtaş, Serkan. 2018. 'Varna Summit Signals a New Model for Turkey-EU Ties'. *Hürriyet Daily News*, 28 March 2018, Elektronik edition. http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/serkan-demirtas/varna-summit-signals-a-new-model-for-turkey-eu-ties-129398.

[14] Aybet, Gulnur. 1999. 'Turkey and European Institutions'. *The International Spectator* 34 (1): 103–10. https://doi.org/10.1080/03932729908456850.

Avrupa Sayıştayı	x			
AB Merkez Bankası	x			
Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi	x			x

AB Komisyonu ve AB Konseyi, Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkilerin yürütülmesi ve geliştirilmesinde iki temel AB kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkileri Türkiye'nin bu iki temel kurumla olan ilişkileri bağlamında okumak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu iki temel kurum arasında da Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkileri bağlamında bir sıralama yapacak olursak AB Komisyonu en önemli organdır. 2004'e kadar Birliği Türkiye'de temsil eden kurumun adının Avrupa Komisyonu Türkiye temsilciliği olması da Komisyonun AB'nin Türkiye ile olan bölgeler ötesi ilişkilerdeki ayrıcalıklı yerini göstermesi bağlamında ilginç bir örnektir. Bu delegasyon 2004'ten bu yana AB Türkiye Delegasyonu ismiyle Türkiye'de faaliyetlerini yürütmektedir. Faaliyet alanları olarak bakıldığında Avrupa Birliği'ni diplomatik düzeyde temsil etmek dışında ekonomik, mali, ticari gelişmelerden, AB'ye katılım müzakereleri ve müktesebata uyum konularına, göç, enerji, eğitim, sağlık, yönetişim, yargı, sivil toplum, terörle mücadele gibi konulardan katılım öncesi yardım ve hibe programlarına kadar oldukça fazla sayıda alana yayıldığı görülmektedir.[15] Delegasyonun faaliyet alanları, Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkilerin ne kadar çok boyutlu ve karmaşık olduğunu resmetmesi bakımından önemlidir.

Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkilerinin en önemli enstrümanlarından bir tanesi 1995 yılında Birlik ve Türkiye arasında kurulan gümrük birliğidir. Bu bağlamda Birliğin Türkiye dışında üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmaları ve bu antlaşmaların Türk ekonomisine yansımaları ayrı bir başlık altında incelenmelidir. Örneğin AB ve ABD arasında uzun dönemdir devam

[15] "AB Türkiye." *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, www.avrupa.info.tr/tr.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

eden TTIP (Transatlantik Trade and Investment Partnership) müzakereleri[16] ya da birliğin Kore, Japonya, Hindistan ve Çin gibi ticari anlamda önemli etkiye sahip ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmaları da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Türkiye Afrika Birliği ile Bölgeler ötesi İlişkileri

Türkiye son on yıllar içerisinde Afrika kıtası içerisinde önemli bir aktör konumuna gelmiş ve hemen hemen tüm kıta ülkeleri ile mevcut ilişkilerini önemli ölçülerde artırmıştır. Gerek uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen gerekse de iç siyasal/sosyal/ekonomik alanda yaşanan dönüşümler Türkiye'nin Afrika açılımını yönlendiren önemli yapısal faktörlerdir. Günümüzde ortaya çıkmakta olan çok kutuplu ve çok merkezli uluslararası sistem, Türkiye gibi bölgesel ve yükselen güçlere kendi dış politika önceliklerini ve gündemlerini oluşturmak için daha geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Buna ek olarak taşımacılık ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, sermayenin, yatırımın ve ticaretin küreselleşmesi gibi olgularda Türkiye gibi yükselen güçlerin dış politika etkinlik alanlarını geleneksel sınırlarının ötesine taşımalarına yardımcı olmuştur. Özellikle 2008 ekonomik kriziyle birlikte geleneksel ticaret ortaklarında yaşanan duraklamalar, Türkiye'yi daha öncelerde ihmal edilen ülkeler ve bölgelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini artırmaya zorlamıştır. Söz konusu Afrika olduğunda, Türkiye ticari/ekonomik kaygıların ötesinde bu bölgede sömürgeci bir geçmişe sahip olmaması, sömürgecilik karşıtı söylemi paylaşması ve bölge ile dini ve kültürel bağlarının derin ve sürdürülebilir olmasından hareketle daha geniş ekonomik, politik, kültürel, dini ve en önemlisi alturistik saiklerle hareket etmektedir.[17] Türkiye'nin son yıllarda gösterdiği ekonomik büyüme, siyasal, sosyal ve kültürel dönüşüm de Türkiye'nin Afrika kıtasına artan ilgisinin anlaşılmasın da önemli bir açıklayıcılığa sahiptir. Ayrıca Afrika küresel politika açısından Türkiye'nin profilinin yükseltilmesinde önemli bir siyasi kaldıraç rolü oynayabilen stratejik bir kıtadır. 1990'lı yıllarda başlatılmaya çalışılan ilk Afrika açılımının Türk malları ve hizmetleri için yeni pazar arayışı kadar Ermeni iddialarına ve Kıbrıs meselelerine karşı Birleşmiş Milletlerde destek arama arayışları ile başlamış olması bunun önemli bir göstergesidir. Türkiye, 2009-2010 dönemi Birleşmiş

[16] Catherine Long, 'The Opportunity Space of Overlapping Trade Regimes: Turkey, the Customs Union, and TTIP', *Global Policy* 7, no. 3 (September 2016): 360–69, https://doi.org/10.1111/1758-5899.12314.

[17] Ambassador Tom Wheeler, "Ankara to Africa: Turkey's Outreach since 2005," *South African Journal of International Affairs,* Vol. 18, No. 1, 2011, p. 43–62

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeliği seçimlerinde Afrika'nın stratejik önemini gerçekten yaşayarak deneyimlemiştir.[18]

Bu bağlamda Türkiye son on beş yıl içerisinde Afrika kıtasındaki diplomatik temsilcilik sayısını 12 den 40'a yükseltmiş,[19] benzer bir şekilde 2008 yılında sadece 10 olan Türkiye'deki Afrikalı ülkelerin temsilcilik sayıları da 2017 yılında 33'e yükselmiştir. Buna paralel olarak Türkiye Afrika kıtası arasındaki hemen hemen her boyutta ilişkiler önemli oranda artmıştır. Türkiye Afrika ticareti 2000'li yılların başından bu yana 4 kattan fazla artmış, Türk iş adamları ve müteahhitleri Afrika'da önemli yatırımlar yapmışlardır. Türkiye'nin kıtaya olan insani ve ekonomik kalkınma yardımları önemli ölçüde artmış, Türk sivil toplumu eliyle onlarca yardım kuruluşu, vakıf ve dernek su kuyusu açmaktan, insani yardım, mesleki dini eğitim, barınma gibi onlarca konuda Afrika kıtasının dört bir yanında faaliyet göstermektedir. Türk Hava Yolları, Afrika'da 30'u aşkın ülkede 57'den fazla destinasyona ulaşarak yabancı taşıyıcılar arasında en fazla destinasyona sahip olmak anlamında Afrika'daki en büyük hava yolu taşımacısı olmuştur.[20] Bunlara ek olarak imzalanan vize muafiyeti ve vize süreçlerini iyileştirme antlaşmaları da Türkiye'nin Afrika açılımının bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye ayrıca Afrika'daki barış ve istikrara büyük önem vermiş ve Afrika'da yedi BM Barış Misyonuna (MONUSCO/DRC, MINUSMA/Mali, MINUSCA/CAR, UNAMID/Darfur, UNMISS/Kuzey Sudan, UNOCI/Fil Dişi Sahili ve UNMIL/Liberya) personel ve para yardımı yaparak katkıda bulunmuştur.[21] Geleneksel olarak dış politikasında güvenlik sağlama ve ulus inşası konularında tereddüt içinde olan Türkiye, Somali ve diğer Afrika ülkelerinden

[18] This point has been raised by the President Erdogan in his joint press meeting with Benin President Talon and he stated that "Our aim is opening up 54 embassies in 54 countries. Because every country, independent of size, is dear to us and every country has a vote at the United Nations – big or small- everyone has one vote. That's why all of them are important for us." See 'T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI : "Afrika Kıtasının Geleceği Aydınlık ve Parlaktır"', Türkiye Cumhurbaşkanlığı, http://bit.ly/2hC7O9s, http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/65263/afrika-kitasinin-gelecegi-aydinlik-ve-parlaktir.html.

[19] '"Türkiye En Çok Dış Temsilciliği Olan 5. Ülke"', accessed 13 May 2018, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534.

[20] 'Turkish Airlines Will Add Six New Destinations for 2015 in Africa, for a Total of 48 Cities | CAPA - Centre for Aviation', 24 December 2014, http://centreforaviation.com/analysis/turkish-airlines-will-add-six-new-destinations-for-2015-in-africa-for-a-total-of-48-cities-202922.

[21] 'Somalia Needs Stimulus to Recover - SOMALIA CONFERENCE', Hürriyet Daily News, June 2012, http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nID=22222&NewsCatID=456.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
askeri üs kurmak ve özelikle Somali başta olmak üzere ulus inşası faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır.[22] Bu bağlamda Türkiye uzun zamandır farklı Afrika ülkelerinden askeri personele askeri eğitim vermektedir.

Türkiye'nin Afrika açılımın uluslararası örgütler içerisinde de bir boyutu bulunmaktadır. 2008'deki birinci Türkiye-Afrika Zirvesi'ne ev sahipliği yapan ve ikincisini 2014'te tamamlayan Türkiye, sadece devletler değil bölgesel kurumlar ile olan ilişkilerini de güçlendirmiştir. Türkiye 2005 yılında Afrika Birliği'nin yedi bölgesel ortağı arasında yer almış, 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankası (ADB) üyesi olmuştur. ADB Türk şirketlerine projelerin üstlenilmesi için uygun fırsatlar vermeye başlamıştır. 2014 yılındaki son Afrika Birliği Zirvesi ile Türkiye ayrıca Afrika kıtası için stratejik ortak ilan edilmiştir. Farklı ülkelerdeki büyükelçilikler tarafından akredite edilen bazı kurumlar şöyle sıralanabilir: Hükümetler Arası Kalkınma Ortakları Forumu (IGAD); Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS); Doğu Afrika Topluluğu (EAC); Doğu ve Güney Afrika için Ortak Pazar (COMESA); Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS). Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak da 2011 yılında Afrika Kalkınma Bankası ve OECD tarafından hazırlanan bir raporda Türkiye, Çin, Hindistan ve Brezilya ile birlikte Afrika'nın önemli ve aktif oyuncularından biri olarak tanınmıştır.[23]

Sonuç

Dünya hızla küreselleşirken aynı zaman da hızla bölgeselleşmektedir. Bölgelerin dünya politikalarındaki rolleri ve ağırlıkları artıkça bölgeler arası ilişkiler de önemli konu başlıkları olmaya başlamıştır. Bugün bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkiler uluslararası ilişkilerin tali konuları olmaktan oldukça ileri bir aşamaya gelmiştir. AB- ASEAN (ASEM) ya da ABD-ASEAN (APEC) arasındaki örneklerde görüldüğü gibi bu türden ilişkiler kurumsallaşmakta ve dünya ekonomi politiği açısından oldukça önemli vakıalar ve yeni rekabet blokları olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu türden bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkiler aracılığıyla dünya giderek artan oranda birbirine bağlanmakta ve bu türden ilişkilerin çalışılması Uluslararası İlişkiler disiplininin temel sorunsallarından bir tanesi haline gelmektedir.

Türkiye coğrafyası ve ilişkileri bağlamında birden fazla bölgenin içerisinde fakat hiç bir bölgenin tam olarak parçası değildir. Bu bağlamda bölgeselcilik

[22] 'Details Emerge of Turkish Military Base in Somalia', Anadolu Agency, 13 October 2016, http://aa.com.tr/en/africa/details-emerge-of-turkish-military-base-in-somalia/664139.

[23] Savas Genc and Oguzhan Tekin, 'Turkey's Increased Engagement in Africa: The Potential, Limits and Future Perspective of Relations', *European Journal of Economic and Political Studies* 7, no. 1 (4 February 2016): 87–115.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çalışmaları bağlamında Türkiye ilginç bir vaka çalışması örneğidir. Türkiye'nin dış politik ilişkinlerinin amacı ekonomik çıktıları artırmak ve jeopolitik riskleri azaltmak önceliği olmalıdır.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Inter-Regionalism and Trans-Regionalism in Regionalism Studies

This is only preliminary draft. Do not cite or circulate without author permision.

Abstract

The central aim of this article is to examine the concepts of inter regionalism and trans regionalism in regionalism studies by taking Turkey's trans-regional relations with European Union and African Union. Inter and trans regionalism are patently new concepts within the regionalism studies and yet their importance for international relations has been increasing over the years. As the numbers of regional integration and regional cooperation thriving, both diplomatic and institutional region to region or region to third countries relations become more present in the world politics. Even if there is no disciplinary concession yet on the definitions of these concepts in the literature, inter and trans regionalism have been widely used to refer these types of relations. These concepts also provide compelling new area of study for the flourishing regionalism literature. The article tackles the question of in which meaning, and context inter and trans regionalism. This study scrutinizes a descriptive methodology to deal with the question at hand by looking at the different meaning and usage of these concepts and try to frame the relationship among regions. The aim of the study to contribute to the regionalism literature in Turkish by introducing these two phenomena.

Key words: Inter regionalism, trans regionalism, regionalism, regionalization, European Union, African Union.

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ